

פרשת מטות-מסעי תשע"ז ערי המקלט

במדבר פרק לה

(ט) וַיְדַבֵּר יְקֹוֹק אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (י) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אֲתֶם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן אֶרְצָה כְּנָעַן: (יא) וְהַקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרִי מְקַלְט תְּהִיינָה לָכֶם וְנָס שָׁמָּה רֹצֵחַ מִכָּה נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה: (יב) וְהָיוּ לָכֶם הָעָרִים לְמְקַלְט מִגֹּאֵל וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד עֲמִדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפָּט: (יג) וְהָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ שֵׁשׁ עָרֵי מְקַלְט תְּהִיינָה לָכֶם: (יד) אֶת שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֶת שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן עָרֵי מְקַלְט תְּהִיינָה: (טו) לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר וְלַתּוֹשֵׁב בְּתוֹכָם תְּהִיינָה שֵׁשׁ הָעָרִים הָאֵלֶּה לְמְקַלְט לְנוֹס שָׁמָּה כָּל מִכָּה נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה: ... (כח) כִּי בְעִיר מְקַלְטוֹ יֵשֵׁב עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יֵשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ: (כט) וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקֹּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מוֹשְׁבֵיכֶם: (ל) כָּל מִכָּה נֶפֶשׁ לִפְנֵי עֵדִים יִרְצַח אֶת הָרֹצֵחַ וְעַד אֶחָד לֹא יֵעָנֶה בְּנֶפֶשׁ לְמוֹת: (לא) וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לְמוֹת כִּי מוֹת יוֹמֵת: (לב) וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנוֹס אֶל עִיר מְקַלְטוֹ לְשׁוּב לְשִׁבְתָּ בְּאֶרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן: (לג) וְלֹא תַחְנִיפוּ אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם בָּהּ כִּי הָדָם הוּא יַחְנִיף אֶת הָאֶרֶץ וְלֹאֲרָץ לֹא יִכְפֹּר לְדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדָם טָפְכוּ: (לד) וְלֹא תִטְמֵא אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי יְקֹוֹק שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י
(יא) **והקרייתם** - אין הקרייה אלא לשון הזמנה וכן הוא אומר (בראשית כז, כ) כי הקרה ה' אלהיך לפני: (יב) **מגאל** - מפני גואל הדם שהוא קרוב לנרצח: (יג) **שש ערי מקלט** - מגיד שאע"פ שהבדיל משה בחייו שלש ערים בעבר הירדן, לא היו קולטות עד שנבחרו שלש שנתן יהושע בארץ כנען: (יד) **את שלש הערים וגו'** - אף על פי שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן אלא שנים וחצי, השוה מנין ערי מקלט שלהם משום דבגלעד נפיש רוצחים, דכתיב (הושע ו, ח) גלעד קרית פועלי און עקובה מדם: ... (כט) **בכל מושבתיכם** - למד שתהא סנהדרין קטנה נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ ישראל: (ל) **כל מכה נפש וגו'** - הבא להרגו על שהכה את הנפש: **לפי עדים ירצח** - שיעידו שבמיד ובחתימה הרגו: (לא) **ולא תקחו כפר** - לא יפטר בממון: (לב) **ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו** - למי שנס אל עיר מקלטו שהרג בשוגג אינו נפטר מגלות בממון ליתן כופר לשוב לשבת בארץ בטרם ימות הכהן: **לנוס** - כמו לנס, כמו (מיכה ב, ח) שובי מלחמה, ששבו מן המלחמה, וכן (צפניה ג, יח) נוגי ממועד, וכן (יהושע ה, ה) כי מולים היו, כאשר תאמר שוב על מי ששב כבר, ומול על מי שמל כבר, כן תאמר לנוס על מי שנס כבר, וקורוהו נוס כלומר מוברח. ואם תאמר לנוס לברוח, ותפרשהו לא תקחו כופר למי שיש לו לברוח לפטרו ולא תחייבון: (לד) **אשר אני שכן בתוכה** - שלא תשכינו אותי בטומאתה: **כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל** - אף בזמן שהם טמאים שכינה ביניהם:

דברים פרק יט

(א) כִּי יִכְרִית יְקֹוֹק אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְקֹוֹק אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ אֶת אֶרְצָם וִירְשָׁתָם וַיִּשְׁבְּתָ בְּעָרֵיהֶם וּבְבָתֵיהֶם: (ב) שְׁלוֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אֶרְצָה אֲשֶׁר יְקֹוֹק אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ: (ג) תִּכְוֵן לָךְ הַדֶּרֶךְ וּשְׁלֹשֶׁת אֶת גְּבוּל אֶרְצָה אֲשֶׁר יִנְחִילָךְ יְקֹוֹק אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לְנוֹס שָׁמָּה כָּל רֹצֵחַ: (ד) וְזֶה דַּבַּר הָרֹצֵחַ אֲשֶׁר יָנוֹס שָׁמָּה וְחֵי אֲשֶׁר יָכָה אֶת רֵעֵהוּ בְּבַלִּי דַעַת וְהוּא לֹא שָׂאָה לוֹ מִתְּמַל שְׁלֵשׁ: (ה) וְאֲשֶׁר יָבֵא אֶת רֵעֵהוּ בַּיָּד לַחֲטֹב עֲצִים וְנִדְחָה יָדוֹ בְּגִרְזוֹן לְכָרֵת הָעֵץ וְנִשַּׁל הַבְּרָזֶל מִן הָעֵץ וּמָצָא אֶת רֵעֵהוּ וּמָת הוּא יָנוֹס אֶל אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְחֵי: (ו) פֶּן יִרְדֹּף גֹּאֵל הָדָם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי יַחֵם לְבָבוֹ וְהִשְׁגִּיחוֹ כִּי יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִפְחֵהוּ נֶפֶשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט מוֹת כִּי לֹא שָׂאָה הוּא לוֹ מִתְּמַל שְׁלֹשׁ: (ז) עַל פֶּן אֲנָכִי מִצְוָה לֵאמֹר שְׁלֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ: (ח) וְאִם יִרְחִיב יְקֹוֹק אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ בְּאֲשֶׁר יִשְׁפַע לְאַבְתֵיךָ וְנָתַן לָךְ אֶת כָּל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר דָּבַר לְתַת לְאַבְתֵיךָ: (ט) כִּי תִשְׁמֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹתָ אֲשֶׁר אֲנָכִי מִצְוָה הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת יְקֹוֹק אֱלֹהֶיךָ וְלִלְכֹת בְּדַרְכָּיו כָּל הַיָּמִים וְיִסְפָּתָ בְּקִרְבֵּי אֶרְצָה אֲשֶׁר יְקֹוֹק אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וְהָיָה עֲלֶיךָ דְּמַיִם:

רש"י
(ג) **תכין לך הדרך** - מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים: **ושלשת את גבול ארצך** - שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט, כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה. וכן משניה, לשלישית. וכן מן השלישית, עד הגבול השני של ארץ ישראל: (ה) **ונדחה ידו** - כשבא להפיל הגרזן על העץ, ותרגומו ותתמריג ידו, לשון ונשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ. כי שמטו הבקר (שמואל ב' ו' ו) תרגם יונתן ארי מרגוהי תוריא: **ונשל הברזל מן העץ** - יש מרבתינו אומרים נשמת הברזל מקתו, ויש מהם אומרים שישל הברזל חתיכה מן העץ המתבקע, והיא נתזה והרגה: (ו) **פן ירדוף גואל הדם** - לכך אני אומר להכין לך דרך, וערי מקלט רבים: (ח) **ואם ירחיב** - כאשר נשבע לתת לך ארץ קיני וקנזי וקדמוני: (ט) **ויספת לך עוד שלש** - הרי תשע. שלש שבעבר הירדן ושלש שבארץ כנען ושלש לעתיד לבא:

לך עוד שלש ערים על השלש האלה: (י) ולא ישפך דם נקי

רמב"ם הלכות מלכים פרק יא

א [המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה, וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה', ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים, אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל מיד בני עשו, ושם הוא אומר אראנו ולא עתה זה דוד, אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח, דרך כוכב מיעקב זה דוד, וקם שבט מישראל זה מלך המשיח, ומחץ פאתי מואב זה דוד, וכן הוא אומר ויך את מואב וימדדס בחבל, וקרקך כל בני שת זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים, והיה אדום ירשה זה דוד, שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים וגו', והיה ירשה וגו' זה המלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו'.

רמב"ם הלכות מלכים פרק יא

[ב] אף בערי מקלט הוא אומר אם ירחיב ה' אלהיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו' ומעולם לא היה דבר זה, ולא צוה הקדוש ברוך הוא לתוהו, אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך ראייה שכל הספרים מלאים בדבר זה.

רמב"ם הלכות הוצח ושמירת הנפש פרק ח הלכה ד

בימי המלך המשיח מוסיפין שלש אחרות על אלו השש שני (דברים י"ט ט"ו) ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה, והיכן מוסיפין אותן בערי הקיני והקנזי והקדמוני שנכרת לאברהם אבינו ברית עליהן ועדיין לא נכבשו, ועליהן נאמר בתורה (דברים י"ט ח' ט"ו) ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותיך ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה.

בראשית פרק ד

(יג) ויאמר קין אל קין גדול עוני מנשא: (יד) הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתיר וקיייתי נע ונד בארץ והיה כל מצאי תהרגני: (טו) ויאמר לו קין לך הן הרג קין שבעתים יקם וישם קין אות לבלתי הכות אתו כל מצאו: (טז) ויצא קין מלפני קין וישב בארץ נוד קדמת עדן:

רש"י

(יג) גדול עוני מנשא - בתמיה, אתה טוען עליונים ותחתונים, ועוני אי אפשר לטעון: (טו) לכן כל הורג קין - זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו. לכן כל הורג קין, לשון גערה, כה יעשה לו, כך וכך עונשו, ולא פירש עונשו: **שבעתים יקם** - איני רוצה להנקם מקין עכשיו, לסוף שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו

ויהרגו. וסוף המקרא שאמר שבעתים יוקם, והיא נקמת הבל מקין, הא למדנו שתחלת מקרא לשון גערה היא, שלא תהא בריה מזיקתו. וכיוצא בו (שמואל ב' ה ח) ויאמר דוד כל מכה יבوسی ויגע בצנור ולא פירש מה יעשה לו, אבל דבר הכתוב ברמז כל מכה יבوسی ויגע בצנור, ויקרב אל השער ויכבשנו, ואת העורים וגו', וגם אותם יכה על אשר אמרו העור והפסח לא יבא דוד אל תוך הבית, המכה את אלו אני אעשנו ראש ושר, כאן קצר דבריו ובדברי הימים (א יא ו) פירש יהיה לראש ולשר: **וישם ה' לקין אות** - חקק לו אות משמו במצחו (כל מוצאי יהרגני הבהמות והחיות, אבל בני אדם עדיין לא היו שיירא מהם רק אביו ואמו, ומהם לא היה ירא שיהרגוהו. אלא אמר עד עכשיו היה פחדתי על כל החיות כמו שנאמר ומוראכם וגו', ועכשיו בשביל עון זה לא ייראו ממני החיות ויהרגוני, מיד וישם ה' לקין אות, החזיר מוראו על הכל): (טז) **ויצא קין** - יצא בהכנעה כגונב דעת העליונה: **בארץ נוד** - בארץ שכל הגולים נדים שם: **קדמת עדן** - שם גלה אביו כשגורש מגן עדן, שנאמר (לעיל ג כד) וישכן מקדם לגן עדן, את שמירת דרך מבוא הגן, שיש ללמוד שהיה אדם שם. ומצינו רוח מזרחית קולטת בכל מקום את הרוצחים, שנאמר (דברים ד מא) אז יבדיל משה וגו' מזרחה שמש. דבר אחר בארץ נוד, כל מקום [שהיה הולך] היתה הארץ מזדעזעה תחתיו והבריות אומרות סורו מעליו, זהו שהרג את אחיו:

שפת אמת לפרשת מסעי [תרל"ד]

במדרש על ערי מקלט טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך. בגמ' דייקי בפי' יתמו חטאים מן הארץ חוטאים לא כי רק חטאים כו'. וכמו כן יש לדייק בפסוק זה יורה חטאים. כי החטא עושה רושם כמ"ש ז"ל שנברא משחית מכל חטא והוא להורות שאין עונש החטא ע"י שמורד בו ית' בלבד רק שגוף החטא בורא משחית לכן אף שוגג צריך תיקון והוא ע"י גלות כמ"ש אא"ז מו"ר ז"ל על מ"ש בצרה תקלוט כבצר כי השי"ת נתן ערי מקלט למי שיודע שאין לו מקום ע"י שנזדמן לו חטא גדול כזה להרוג נפש. וזה עצמו נותן לו מקום שהשי"ת נותן מקום למי שאין לו אבל כשסומך עצמו על זה המקום אינו נותן לו כו' ודפח"ח. נמצא כי עיקר מקומו מה שיודע שאין לו מקום. וזה עצמו תיקון החטא כפי מה שהוא מתחרט לפני השי"ת ואינו מוצא לו מקום כמו כן חטא שלו ומלאך המשחית אינו מוצא לו מקום והשי"ת נותן לכולם מקום וז"ש יורה חטאים כו'. ובס' תומר דבורה מהרב הרמ"ק כתב שזה חסד גדול מהשי"ת שנותן מקום להמשחית שבא ע"י חטא האדם כו' ע"ש: